

Naslov članka/Article:

RUSKA INVAZIJA NA UKRAJINO – DIDAKTIČNE IDEJE ZA OBRAVNAVO PRI POUKU ZGODOVINE

*RUSSIAN INVASION OF UKRAINE – DIDACTIC IDEAS FOR
DISCUSSION DURING HISTORY LESSONS*

Avtor/Author:

Klemen Pucko

DOI:

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Zgodovina v šoli št. 2/2022, letnik 30

ISSN 1318-1416

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo
Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2022

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/zgodovina-v-soli/>

Klemen Pucko

RUSKA INVAZIJA NA UKRAJINO – DIDAKTIČNE IDEJE ZA OBRAVNAVO PRI POUKU ZGODOVINE

Klemen Pucko

RUSSIAN INVASION OF UKRAINE – DIDACTIC IDEAS FOR DISCUSSION DURING HISTORY LESSONS

IZVLEČEK

Namen tega prispevka je predstaviti zgodovinsko ozadje vojne v Ukrajini. Ta se je začela leta 2014, zadnjih nekaj let pa je bila le redkokdaj omenjena v glavnih novicah dneva. Z začetkom nove faze vojne, ki je zajela večji del države, je v Evropi prišlo do največje begunske krize po drugi svetovni vojni. Ker glavni akterji vojne omenjajo nekatere prelomne zgodovinske mejnike iz bližnje in ne tako bližnje preteklosti, je prav, da jih tudi mi predstavimo in tako dobimo vsaj delen vpogled v širše ozadje ter današnje dogajanje v vzhodnoevropskem prostoru.

Ključne besede: Rusija, Ukrajina, vojna, imperializem, komunizem, nacionalizem

ABSTRACT

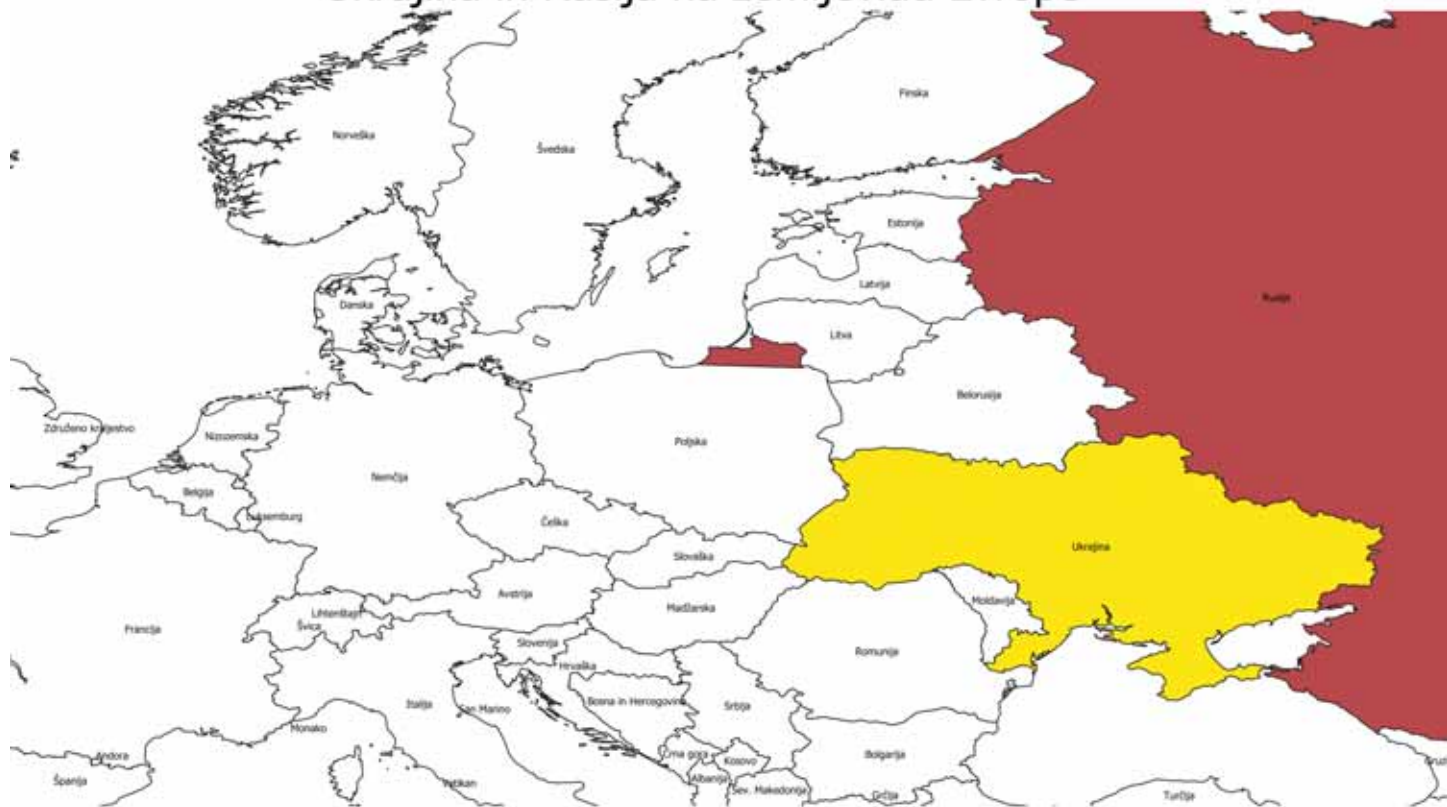
The purpose of the article is to present the historical background to the war in Ukraine. It began in 2014 but was only rarely mentioned in the top news stories in recent years. As a new phase of the war began, engulfing the greater part of the country, Europe witnessed the biggest refugee crisis since World War II. As the main actors in the war are mentioning certain historical milestones from the recent and not-so-recent past, it is only fitting that we present them and gain at least a partial insight into the wider background and into today's events in Eastern Europe.

Keywords: Russia, Ukraine, war, imperialism, Communism, nationalism

UVOD

Eno od temeljnih orodij za orientacijo v zgodovinskem prostoru je karta. Pri obravnavi ruske invazije na Ukrajino bi zato učencem najprej pokazali karto Evrope in obe državi geografsko locirali. Povedali bi tudi nekaj osnovnih podatkov o državah (število prebivalcev, glavni mesti, večja mesta v Ukrajini, reki – Dneper in Dnester – itd.).

Ukrajina in Rusija na zemljevidu Evrope

Legenda

- Rusija
- Ukrajina

Avtor: Klemen Pucko
Vir podatkov: Natural Earth Data
Datum izdelave: maj 2022

0 250 500 km

Ukrajina je za Rusijo s površino 603.548 km² druga največja država v Evropi. Podatki Svetovne banke kažejo, da ima Rusija 144, Ukrajina pa 44 milijonov prebivalcev (Združeni narodi). Zaradi vojne v Ukrajini je od 24. februarja 2022 do 23. avgusta 2022 iz države po podatkih Združenih narodov zbežalo okoli 6,8 milijona beguncev (Ukraine Refugee Situation, 2022). Ob tem je z zgodovinskega vidika pomembno omeniti, da gre v spopadih leta 2022 za novo fazo vojne, ki traja že od leta 2014, ko je Rusija izvedla invazijo na Ukrajino. Rusija je tedaj okupirala polotok Krim in ima pod nadzorom orožne sile v Donbasu, kjer sta nastali separatistični Doneška ljudska republika in Luganska ljudska republika (Fact vs. Fiction: Russian Disinformation on Ukraine, 2022 in The Russian Federation's Ongoing Aggression Against Ukraine, 2022).

Zemljevid 1: Ukrajina in Rusija na zemljevidu Evrope.

(Zemljevid izrisal: Klemen Pucko, vir podatkov: Natural Earth Data, datum izdelave: maj 2022.)

ZGODOVINSKO OZADJE VOJNE V UKRAJINI

Vojna v Ukrajini se je začela leta 2014, po koncu evromajdanske revolucije ali revolucije dostojanstva, ki je potekala med novembrom 2013 in februarjem 2014. To ni bila prva revolucija, ki bi v 21. stoletju izbruhnila v Ukrajini in širšem postsovjetskem prostoru. Leta 2003 je prišlo do tako imenovane *revolucije vrtnic* v Gruziji, leta 2004 pa do *oranžne revolucije* v Ukrajini. Revolucija leta 2004 je na oblast po ponovljenih volitvah pripeljala Viktorja Juščenka, ki je premagal nasprotnika Viktorja Janukoviča. Janukovič se je nato zavihtel na predsedniški stolček leta 2010, dokler ga ni leta 2014 s položaja odnesla revolucija. Cilj revolucij je bil boj proti korupciji, reforme in vstop v evroatlantske integracije, med katere štejemo Evropsko unijo in Severnoatlantsko pogodbeno organizacijo ali zvezo Nato. Tako Ukrajina kot Gruzija sta si tedaj želeli postati del akcijskega načrta za članstvo v Natu, vendar pa njuna prošnja na srečanju zavezništva leta 2008 ni bila uslišana. Avgusta istega leta je prišlo do vojne med Gruzijo in Rusijo. Reakcije na vojno so bile med političnimi tabori v Ukrajini različne. Predsednik Juščenko je ruski napad označil kot grožnjo ukrajinski samostojnosti, v znak podpore Gruziji pa je obiskal tamkajšnjo prestolnico Tbilisi. Bolj previdna pri izjavah je bila predsednica vlade Julija Timošenko. Stranka regij Viktorja Janukoviča, ki je bila močna posebej na vzhodu države, je zavzela proruskostališče. Težave so bile vidne tudi na energetske področju. Ukrajina je bila odvisna od ruskih energentov, kar je Rusija večkrat izkoristila v politične namene. Ukrajina je plin dobivala po ‚prijateljski‘ ceni, zaradi plinovodov pa je bila pomembna tranzitna država za dobavo ruskega plina v države Srednje in Zahodne Evrope. Leta 2005 je prišlo do dviga cen. Pogajanja o uskladitvi cen niso uspela, dotok plina pa je bil v začetku leta 2006 zato za nekaj dni celo zaustavljen. Do podobne krize je prišlo tudi leta 2009 (Kappeler, 2019).

EVROMAJDAN

Revolucija dostojanstva se je začela 21. novembra 2013, ko je predsednik Viktor Janukovič suspendiral trgovski in politični sporazum z Evropsko unijo. Mnogi v Rusiji so proteste videli kot *barvno revolucijo*, za katero naj bi stale zahodne države. Med revolucijo je bilo ubitih okoli 100 ljudi, Janukovič pa je 21. februarja 2014 zapustil državo in zbežal v Rusijo. Ukrajinski parlament ga je odstranil z mesta predsednika. Oblikovala se je vlada, v kateri je prevladovala dotedanja opozicija, predstavnikov Stranke regij je bilo malo (nova opozicija). Nekaj dni zatem je prišlo do ruske okupacije polotoka Krim. Revolucija se je začela z zahtevami po povezovanju z Evropo, končala pa z zmago protestnikov različnih političnih sil – liberalcev, uveljavljenih strank in nacionalistov. Velikanska mobilizacija ljudstva je presenetila tuje opazovalce. Aktivacijo tolikšnega števila prebivalcev lahko pripišemo dejstvu, da je imela Rusija težnjo po dominaciji v tej državi. Pred letom 2014 je želela, da bi se Ukrajina priključila evrazijski carinski uniji, poleti 2013 pa je med državama prišlo do manjše trgovinske vojne. Z revolucijo je v državi oživela civilna družba, prišlo je do začetka prepotrebni reform, za nove strukture pa je hitro sledil velikanski preizkus – vojna na vzhodu države (Donbas, ki označuje območje regij Lugansk in Doneck), ekonomske težave in okupacija polotoka Krim (Plokhly 2017). Revolucija je v glavnem zajela in mobilizirala zahodni in srednji del Ukrajine, manj severovzhodni, jugovzhodni in južni del pa sta bila pasivna in tudi nasprotna gibanju. Šlo je tudi za generacijski prepad, saj so mladi po vsej državi podpirali revolucijo, regionalne razlike pa so bile leta 2014 še pomembne.

PRVA FAZA SPOPADOV (2014, 2015–2022)

Le nekaj dni po pobegu Janukoviča so 27. in 28. februarja ruske vojaške enote zasedle vladne stavbe na polotoku Krim. Marca istega leta je prišlo do zasedb stavb na vzhodu države, v mestu Doneck. Vodje protestov na vzhodu so novo vlado v Kijevu označili za nelegitimno. Prišlo je do zahtev o referendumu o statusu pokrajin Doneck in Lugansk. V regiji Doneck se je vzpostavila tako imenovana Doneška ljudska republika (dalje DLR). V regiji Lugansk je bila vzpostavljena tako imenovana Luganska ljudska republika (dalje LNR). Petnajstega aprila je začasni predsednik Oleksander Turčinov naznanil začetek »protiteroristične operacije«¹ proti proruskim separatistom. Drugega maja je prišlo do spopada v mestu Odesa med proukrajinskimi in proruskimi demonstranti. Umrlo je več kot 30 oseb, okoliščine dogajanja pa še do danes niso pojasnjene. Enajstega maja sta samooklicani republiki izvedli referendum o neodvisnosti, dan pozneje pa razglasili zmago na referendumu. Tudi na vzhodu države so bile prisotne ruske vojaške enote pod krinko (Bukkvoll, 2016; Walker, 2022).

Destabilizacija vzhoda Ukrajine, znanega pod imenom Donbas, se je začela spomladi 2014. Ključno vlogo so odigrale ruske obveščevalne službe. To območje je bilo ekonomsko in socialno problematično, tamkajšnja težka industrija pa je bila potrebna obnove. Središče tega dela države je mesto Doneck, kjer so Rusi predstavljali okoli 48 % prebivalstva. Mnogi so bili navezani na sovjetsko ideologijo in simbole, v zasebnem in javnem življenju pa se je večinoma uporabljala ruščina. Tu je, tudi po zaslugi politikov, kot je bil Janukovič, prišlo do pojavnosti trditve, da je ruščina ogrožena s strani Kijeva, zgodovinski spomin iz časa druge svetovne vojne pa ogrožen s strani zagovornikov ukrajinske uporniške vojske. Razlike v dojemanju so zagotovo obstajale, vendar ne v tolikšni meri, kot so to prikazovali nekateri politiki. Vse to je ustvarilo podlago za rusko intervencijo. Aprila so se v tem delu države pojavile paravojaške enote. Nekatere od teh so bile izurjene s strani ruske vlade, financirali pa so jih oligarhi, blizu ruski vladi. Izbruhnili so protesti. Ruski nacionalisti in lokalni aktivisti so izkoristili val nezadovoljstva zaradi korupcije in prevzeli nadzor nad deli Donbasa. Rešitev so namesto v tržno vodeni ekonomiji in evropskih integracijah videli v navezavi na Rusijo in državno vodeno ekonomijo. Protestniki v Kijevu so sebe videli kot del evropske civilizacije, proruski protestniki pa so sebe videli kot del širšega *ruskega sveta*, vojno pa kot del obrambe pravoslavnih vrednot pred »skorumpiranim«² evropskim Zahodom. V mestu Doneck so potekali tudi proevromajdanski protesti, vendar pa ti zaradi pomanjkanja medijske podpore, mlade strukture protestnikov in nezmožnosti oblikovanja prepričljivih družbeno-ekonomskih sporočil niso bili uspešni (Plokhly, 2021; Portnov, 2016).

Ob omembi Donbasa ne moremo mimo začetkov industrializacije v tej pokrajini, ki segajo v pozno 19. stoletje. Ključno vlogo pri tem procesu je namreč odigral kapital iz zahodnoevropskih držav. To območje je bilo med 15. in 17. stoletjem del državne tvorbe ukrajinskih kozakov, po rusko-turških vojnah v 17. in 18. stoletju pa so te dežele postale del ruskega imperija. V drugi polovici 19. stoletja so se tja zgrnili tuji vlagatelji iz Belgije, Francije, Velike Britanije, Nemčije in Švice. Privabila so jih bogata najdišča rud. Leta 1895 je bila ustanovljena rusko-belgijska metalurška družba. Leta 1914 je bilo tam 31 belgijskih podjetij, ki so delovala na področjih metalurgije, rudarstva in proizvodnje stekla. Belgijci so pomembno vplivali na razvoj mesta Kostjantjivka. Investitorji iz Nemčije so bili dejavni v Lugansku. Tam je leta 1896 nemški industrialec Gustav Hartmann ustanovil tovarno parnih lokomotiv, imenovano *Russische Maschinenbaugesellschaft Hartmann*. Korenine mesta Doneck segajo v leto 1869, ko je britanski inženir John Hughes v vasi Juzivka ustanovil rusko-britansko metalurško družbo. Tam so leta 1913 proizvedli 74 % vsega železa v ruskem imperiju (Matychak, 2019).

Leta 2014 je v ospredje stopil tudi Krim, ki je od tedaj pod rusko okupacijo. Zgodovina tega prostora je razburkana. V antiki so bili tam prisotni Grki in Rimljani. V srednjem

veku so Bizantinci na obalah gradili trgovske postojanke. Sredi 13. stoletja so tja vdrli vojaki kana Batuja in Zlate horde. Tatari so postali gospodarji polotoka. Do 16. stoletja je nastal Krimski kanat, ki je postal vazalna država Osmanskega imperija. Ruski imperij si je Krim priključil leta 1783. Eno od prelomnic predstavlja čas druge svetovne vojne. Po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo leta 1941 so bili tamkaj živeči Nemci deportirani. Med nemško okupacijo Krima so bili preganjani in pobiti tamkajšnji turško govoreči Judi. Leta 1944 je prišlo do deportacije krimskih Tatarov, ki so bili obtoženi kolaboracije z Nemci. Leta 1954 je pod vodstvom Nikite Hruščova prišlo do odločitve, da Rusija Krim ob praznovanju 300-letnice rusko-ukrajinske zveze podari Ukrajini. Ta poteza ni bila nenadna, ampak je bila dobro premišljena. Med drugo svetovno vojno je bil Krim močno poškodovan. Oblasti sovjetske Rusije niso pretirano prispevale k obnovi. Stanje je bilo slabo. Integracija Krima v ukrajinski politični in administrativni sistem je prinesla napredek na ekonomskem področju, a hkrati tudi nezaupanje dela tamkajšnje elite, ki so jo sestavljali partijski aparatčiki in direktorji tovarn. Večina sredstev za razvoj je prišla iz ukrajinskega proračuna, manjši del pa iz proračuna osrednje sovjetske vlade. Krimski Tatari so bili leta 1956 rehabilitirani, večina pa se jih je na polotok vrnila v devetdesetih letih 20. stoletja. Leta 1991 je bil izveden referendum o ukrajinski samostojnosti, na katerem je večina prebivalcev Krima glasovala za samostojnost. Kmalu je prišlo do prvih sporov med Rusijo in Ukrajino. Eno od jabolk spora je bilo nesoglasje o razdelitvi Črnomske flote, nameščene v Sevastopolu. Ozračje je bilo napeto, nekateri pa so odkrito napovedovali, da si želijo večje samostojnosti in priključitve Rusiji. Popis prebivalstva leta 2001 je pokazal, da je na Krimu živelo 58 % Rusov, 24 % Ukrajincev in 12 % krimskih Tatarov (Jobst, 2015; Wojnowski, 2014; Kappeler, 2017; Plokhly, 2021).

Okupacija Krima in vojna v Donbasu sta mobilizirali ukrajinsko družbo. Na desettisoče Ukrajincev se je pridružilo vojski in prostovoljnim enotam, ki so se na vzhodu bojevale proti upornikom, ki jih je vodila Rusija. Vlada in vojska sta bili v razsulu. Primanjkljaj so nadomestili prostovoljci, ki so z donacijami kupovali zaloge za vojsko. Kijevski mednarodni sociološki inštitut je med januarjem in marcem 2014 izvedel anketo, ki je pokazala, da je delež podpornikov ukrajinske samostojnosti narasel s 84 na 90 %. V Donbasu je po anketi, izvedeni med aprilom in septembrom 2014, med 30 in 40 % prebivalcev želelo določeno stopnjo avtonomije, samostojnost ali zvezo z Rusijo, večina pa se je še vedno videla kot del Ukrajine. Maja 2014 je na predsedniških volitvah v prvem krogu zmagal Petro Porošenko, znani ukrajinski poslovnež, ki je bil aktiven udeleženec evromajdana. S tem se je končala politična kriza po odhodu Janukoviča (Plokhly, 2021).

Ukrajinska vojska je v začetku julija 2014 napredovala in osvobodila mesto Slavjansk. Rusija je zatem upornikom začela pošiljati večjo količino orožja. Tja so poslali tudi protiletalske izstrelke. Z njimi je bilo 17. julija 2014 sestreljeno civilno letalo Boeing 777 letalske družbe Malaysian Airlines. Umrlo je vseh 298 potnikov, ki so prihajali iz Nizozemske, Avstralije, Malezije in drugih držav. Vojna je s tem dobila mednarodno razsežnost. Evropske države so napovedale ostrejšše sankcije proti Rusiji. Sredi avgusta so bile enote samooklicanih republik DLR in LLR pred porazom. Tedaj je Rusija v boj poslala svoje redne vojaške enote. V mestu Illovajsk so obkrožili več tisoč ukrajinskih vojakov in pripadnikov prostovoljnih enot. Kljub doseženemu dogovoru o umiku so Rusi začeli streljati, Ukrajinci pa so utrpeli velike izgube. Septembra 2014 je ob posredovanju Francije in Nemčije v Minsku prišlo do srečanja med Petrom Porošenkom in Vladimirjem Putinom. Sklenili so sporazum o prekinitvi ognja, ki pa ni veljal dolgo. Januarja 2015 je prišlo do spopadov pri mestih Debalceve in Mariupol. Štirinajstega februarja 2015 so se voditelji Francije, Nemčije, Ukrajine in Rusije še enkrat sestali in sklenili sporazum Minsk II. Rusija je s tem rešila samooklicani republiko pred porazom,

končnega cilja, to je ustanovitve t. i. Nove Rusije, ki bi segala od Donecka na vzhodu do Odese na zahodu, s čimer bi odrezali Ukrajino od morja in ustvarili kopensko pot do Krimea, pa niso dosegli (Plokyh, 2021).

Spopadi so utrdili ukrajinsko samozavest in nacionalno pripadnost. Branilce letališča Doneck, ki so med majem 2014 in januarjem 2015 pogumno borili, so imenovali *ki-borgi*. Za kaj več pa so bile potrebne korenite spremembe. Tega se je zavedalo tudi državno vodstvo, ki je izvedlo vrsto reform, s preprostim ciljem – državo približati evroatlantskim integracijam. Prvi korak k temu cilju je predstavljal podpis pridružitvenega sporazuma z Evropsko unijo. Ta je po dogodkih leta 2014 sklenila, da bo Ukrajini tudi finančno pomagala. Sklenjen je bil sporazum o prosti trgovini, ki je državo tudi ekonomsko obrnil proti Zahodu (Plokyh, 2021).

Delež ukrajinskega izvoza v Rusijo se je med letoma 2013 in 2018 zmanjšal s 26 % na 12 %. V istem obdobju je delež izvoza v države članice Evropske unije narasel z 28 % na 40 %. Od leta 2017 naprej so lahko Ukrajinci v Evropsko unijo potovali brez vizuma. V triletnem obdobju so zabeležili 49 milijonov potovanj. Izvedena je bila decentralizacija, ki je spremenila način delovanja lokalnih skupnosti. Te so lahko same odločale, kaj storiti s svojimi lokalnimi davki (Plokyh, 2021).

Boj proti ruski agresiji je povečal pomembnost promocije ukrajinske kulture. V ta namen je zunanje ministrstvo leta 2017 ustanovilo Ukrajinski inštitut. Ustanovili so tudi Ukrajinsko kulturno fundacijo in Knjižni inštitut, kar je povečalo število ukrajinskih filmov in oživilo knjižni trg. Sprejeti so bili dekomunizacijski zakoni, v okviru katerih so odstranili spomenike V. I. Lenina in drugih komunističnih voditeljev ter spremenili imena nekaterih mest in ulic. Na verskem področju je leta 2018 prišlo do združitve dveh samostojnih ukrajinskih pravoslavnih cerkva. Tako nastali združeni Pravoslavni cerkvi v Ukrajini pa je ekumenski patriarhat s sedežem v Istanbulu priznal samostojnost (avtokefalnost). To je povzročilo proteste Moskovskega patriarhata, ki je do tedaj nadziral večino župnij v Ukrajini. S tem se je zaključil proces, ki se je začel leta 1921 z ustanovitvijo prve avtokefalne (samostojne) Ukrajinske pravoslavne cerkve. Neodvisne veje cerkve so se obnovile ob razpadu Sovjetske zveze. Omeniti moramo še, da so zlasti zahodni Ukrajinci katoliki, ki pripadajo Grškokatoliški in Rimskokatoliški cerkvi. Nekatero spremembo, na primer dekomunizacijski zakoni, so bile deležne kritik, saj so številni menili, da se s tem v ospredje postavlja »nacionalistična« zgodovinska smer (Plokyh, 2021).

Ukrajina je za uspešno obrambo potrebovala dobro usposobljeno in opremljeno vojsko. Prostovoljni bataljoni, ki so leta 2014 uspešno branili državo, so bili razpuščeni ali vključeni v redne vojaške enote in enote ministrstva za notranje zadeve. Proces se je zaključil leta 2016. Število vojakov se je z 140.000 povečalo na 250.000. Pri reorganizaciji so jim pomagale Združene države Amerike in članice Nata. Vojska je organizirala skupne vojaške vaje s prijateljskimi državami, ki so bile obrambne narave. Reformiran je bil tudi gospodarski in finančni sektor. Leta 2014 je BDP upadel za 6,6 %, 2015 pa še za 10 %. Država je bila še vedno navezana na Rusijo, ki ji je zavzela del ozemlja. Ukrajina je bila deležna tuje finančne pomoči iz Evropske unije, Združenih držav Amerike, Japonske in Kanade. Bančni sektor je bil zaradi svoje nepreglednosti raj za špekulante. Reforma je končala obdobje »landromata« v bančništvu. Z izrazom »landromat« se označuje denar sumljivega ali nepreverjenega izvora, ki je bil prisoten v bankah. Država je obnovila makroekonomsko stabilnost. Reformiran je bil energetska sektor, kjer je bilo zaradi špekulacij ob uvozu zemeljskega plina veliko korupcije. Ustanovljena so bila posebna protikorupcijska sodišča in preiskovalne komisije. Spremenilo se je razmerje porazdelitve bogastva. Do težav je prišlo pri reformah sodnega sistema, ki je v veliki meri ostal nespremenjen. Leta 2019 je na predsedniških volitvah zmagal Volodimir

Zelenski. V politiki in ekonomiji imajo še vedno velik vpliv oligarhi. Lahko bi rekli, da se je z evromajdanom proces reformiranja države pravzaprav šele začel (Plokhy, 2021).

Vojna na vzhodu Ukrajine je med 14. aprilom 2014 in 31. decembrom 2021 po poročilu Urada visokega komisarja Združenih narodov za človekove pravice (OHCHR) povzročila med 51.000 in 54.000 žrtev. Med 14.200 in 14.400 ljudi je bilo ubitih, od tega najmanj 3404 civilistov, okoli 4400 ukrajinskih vojakov in okoli 6500 pripadnikov oboroženih skupin. Med 37.000 in 39.000 prebivalcev je bilo ranjenih, od tega med 7000 in 9000 civilistov, med 13.800 in 14.200 ukrajinskih vojakov ter med 15.800 in 16.200 pripadnikov oboroženih skupin. Največ smrtnih žrtev med civilisti je bilo leta 2014 (2084) in 2015 (955). Zaradi spopadov je to območje med najbolj miniranimi na svetu. Med 14. aprilom 2014 in 31. decembrom 2021 je zaradi min in drugih neeksploziranih bojnih sredstev življenje izgubilo 366 oseb, 876 pa jih je bilo poškodovanih. Največ ubitih (123) in poškodovanih (240) zaradi neeksploziranih bojnih sredstev je bilo leta 2015 (Conflict-related civilian casualties in Ukraine, 2022).

Pred letom 2014 je območje vzhoda države – Donbas – prispevalo 15 % vsega ukrajinskega BDP. Tam je bilo proizvedenega 75 % vsega ukrajinskega premoga in velik del jekla. Gospodarska škoda se ocenjuje na več kot 50 milijard evrov. Izgubljenih je bilo tudi več deset tisoč delovnih mest, saj je bilo tam lociranih več kot 80 proizvajalcev kovin, ki so svoje izdelke izvažali v več kot 50 držav po celotnem svetu. Ob omembi industrije ne moremo mimo okoljskih težav. Zaradi zanemarjanja okoljevarstvenih standardov v preteklosti se danes država sooča s smrtonosno dediščino težke industrije. Na območju Donbasa so leta 1979 globoko pod zemljo izvedli jedrski test. Zaradi spopadov, ki so onemogočali dostop do kapsul z odpadki, je prisoten strah pred ekološko katastrofo, ki bi lahko v primeru popuščanja in izpustov, doletela tamkajšnje vodne vire in rodovitno prst. Ukrajina je na to opozorila tudi Mednarodno atomsko agencijo (Prokaza, 2019; Cohnash, 2020).

DRUGA FAZA SPOPADOV (februar 2022 –)

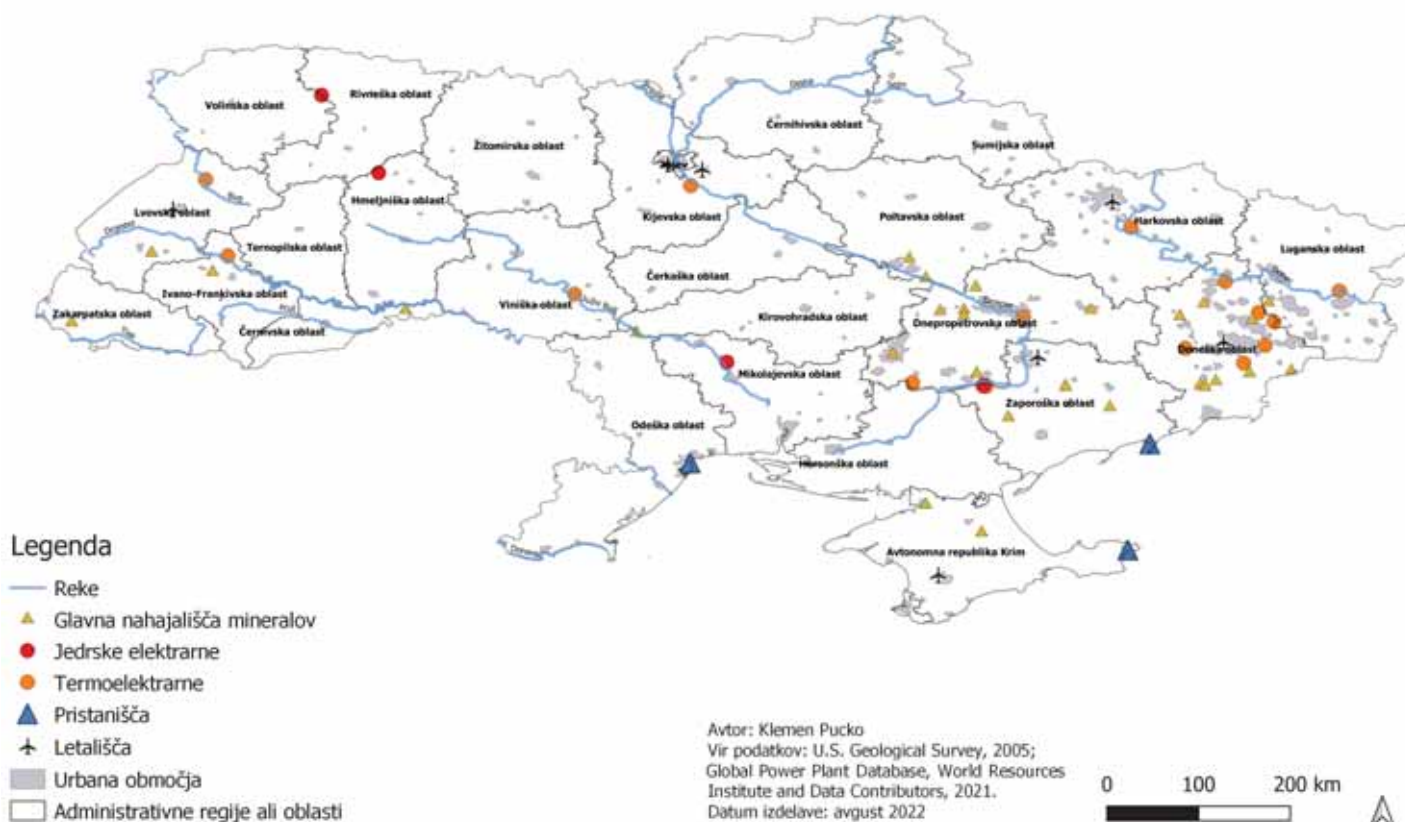
Rusija je po večmesečnem kopičenju vojaštva na mejah z Ukrajino 24. februarja 2022 izvedla napad s severa, juga in vzhoda. Močan odpor ukrajinskih oboroženih sil je preprečil ruske načrte po osvojitvi prestolnice Kijev in drugih ključnih mest ter menjavo oblasti. Rusija od začetka napada krši zakone vojne in mednarodno pravo, ob tem pa ruske oblasti aktivno izvajajo informacijsko vojskovanje in uporabljajo propagando. Vojno v Ukrajini označujejo kot »posebno vojaško operacijo«, katere cilj je »demilitarizacija in denacifikacija Ukrajine«. Rusija skuša z zgodovinsko in kulturno propagando izbrisati ukrajinsko kulturno identiteto. Eden od mitov, ki ga širijo, je ta, da ji je zveza Nato ob razpadu Sovjetske zveze obljubila, da se ne bo širila proti njenim mejam. Taka obljuba se ni zgodila. Odločitve glede priključitve zavezništvu Nato so v izključni domeni posameznih držav, ki se ji želijo priključiti. Še en mit predstavlja trditve, da bi naj Ukrajina na območju vzhoda države izvajala genocid proti rusko govorečim prebivalcem. Trditve o domnevnem genocidu na vzhodu Ukrajine demantirajo poročila Združenih narodov. Marca 2022 je Meddržavno sodišče v Haagu izdalo začasno odredbo in Rusijo pozvalo, naj takoj prekine vojaške operacije, ki jih je ta začela na ukrajinskem ozemlju 24. februarja 2022. Opaziti je tudi trditve, da bi naj Ukrajina spadala v rusko vplivno območje. Take trditve v 21. stoletju nimajo prostora, saj ima Ukrajina, kot vse druge suverene države, pravico da izbere svojo lastno pot, da oblikuje lastno zunanjo in varnostno politiko in s tem sodelovanje v mednarodnih organizacijah in vojaških zavezništvih. Kljub dolgim obdobjem tuje nadvlade je Ukrajina danes suverena država z močno nacionalno kulturo in identiteto. Ukrajinsko ministrstvo za

zunanje zadeve zaradi ruskih dejanj, kot so poboji civilistov, uničevanje infrastrukture in deportacije prebivalstva, Rusijo obtožuje izvajanja zločinov proti človeštvu (Key Q&A on Russia's Aggression, 2022; Allegations of genocide under the convention on the prevention and punishment of the crime of genocide, 2022; Disinformation About Russia's invasion of Ukraine – Debunking Seven Myths spread by Russia, 2022).

DIDAKTIČNE IDEJE ZA OBRAVNAVO VOJNE V UKRAJINI PRI POUKU ZGODOVINE

Za boljšo predstavo o ukrajinski državi, kjer poteka vojna, bi učencem za uvodno motivacijo pokazali zemljevid, ki ga predstavljamo v nadaljevanju.

Prometna in energetska infrastruktura Ukrajine

Z zemljevidi bi učencem predstavili, da je Ukrajina pomembna država, ki ima razvito industrijo, bogata in v svetovnem merilu pomembna najdišča rud, milijonska mesta, velike reke, rodovitna polja z razvitim kmetijstvom, saj je med glavnimi svetovnimi izvozniki različnih vrst žita, oljne repice in drugih pridelkov. Pred izvedbo učnega sklopa bi učitelj moral preveriti zemljevide ter se potruditi, da se učencem približajo ukrajinska imena mest in ne ruska (npr. Kiiv namesto Kijev, Lviv, namesto Lvov). Jezik je izjemno pomemben del ukrajinske narodne identitete, v zadnjih stoletjih pa je bil večkrat, tako v času ruskega carstva kot pozneje v času Sovjetske zveze (ZSSR) v podrejenem položaju. Tudi nekatere slovenske institucije, kot je Študijski center za narodno spravo (SNCR), so javnost pozvale, da naj uporablja ukrajinske oblike imen – na primer Harkiv namesto Harkov (Poziv direktorja SCNR slovenski javnosti in akademski sferi

Zemljevid 2:
Prometna in energetska
infrastruktura Ukrajine.
(Vir: USGS Data,
Global Power Plant Database.)

glede vojne v Ukrajini, 2022). K solidarnosti z Ukrajino je pozvala tudi Univerza v Mariboru (Univerza v Mariboru podpira Ukrajino, 2022).

Kot zgodovinarji moramo omeniti tudi uničenje, ki ga vojna povzroča na zgodovinskem in kulturnem področju. Muzeji večjih mest, kot sta Kiiv in Lviv, so pomembne najdbe in druge artefakte preteklosti spravili na varno. V državi je več krajev, ki so na Unescovem seznamu svetovne kulturne dediščine (UNESCO World Heritage Sites in Ukraine, b. d.). Unesco je do 29. avgusta potrdil poškodbe na 183 krajih, med katerimi je 78 verskih objektov, 13 muzejev, 35 zgodovinskih stavb, 31 objektov, ki se uporabljajo v kulturne namene, 17 spomenikov in 9 knjižnic (Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO, 2022).

DIDAKTIČNA IDEJA 1: VPLIV GEOGRAFSKIH DANOSTI NA VOJNO

Učencem razdelimo delovni list s črno-belimi zemljevidom Ukrajine. S pomočjo spleta označijo večja mesta in pobarvajo dele države glede na jezikovno pripadnost. Nato označijo predele, kjer je vojna potekala med letoma 2014–2022. Označili bi tudi gospodarsko pomembnejše predele. Papir bi bil prosojen, tako da bi učenci na koncu preplastili papirje in videli, kako vojna vpliva na državo. Tako bi videli, kako vojna tudi geografsko vpliva na ekonomske in druge tokove in zakaj bo prizadela vse nas, ne le prebivalstvo Ukrajine.

0 100 200 km

DIDAKTIČNA IDEJA 2: VOJNA NI IZBRUHNILA Z DANES NA JUTRI

Današnji spopadi so novo poglavje v osem let trajajoči vojni. Vojna je strašna stvar, zato se jo mora predstaviti na primeren način. Vojne se po navadi ne dogajajo zaradi nenadne odločitve nekega vladarja, ampak so posledica kompleksnih in dlje trajajočih procesov. Nekaterih verjetno zdaj še ne razumemo povsem, upamo pa, da jih enkrat v prihodnje bomo. Učencem bi predstavili osnovno ozadje vojne. Tu se prepletajo številne teme – od zgodovinskih do nacionalizma, kriminala, revolucij, zato je odločitev posameznega učitelja, kako se tega lotiti. Menim pa, da moramo za globlje vzroke in

Zemljevid 3:
Črno-beli zemljevid Ukrajine.
(Vir: Natural Earth Data.)

zgodovinsko ozadje iti v preteklost vsaj slabo stoletje, v čas, ko je bila Ukrajina del Sovjetske zveze.

Učenci dobijo vpogled v tri vire, ki opisujejo dogajanje na območju današnje Ukrajine v času širjenja ruskega carstva, Sovjetske zveze in v času samostojne Ukrajine. Tako dobijo vpogled v pomembne dogodke iz preteklosti (npr. bitka pri Poltavi in rusko-švedska vojna), ki so vplivali na spremembe razmerja moči v tedanji Vzhodni Evropi. Spoznajo, da imajo različni narodi o nekem dogodku iz zgodovine povsem drugačne razlage in perspektive. Po možnosti lahko omenimo, da imajo vzhodni slovanski narodi skupne korenine, na zgodovino tega območja pa so močno vplivali Vikingi, tudi Bizantinci. Omenimo lahko legende, na primer o nastanku poljske države (trije bratje – Čeh, *Lech* ali Poljak in Rus). Omenimo lahko tudi Kiiivsko Rutenijo in to, da se je v času Ruskega carstva na Ukrajince gledalo kot *Maloruse*, ki naj bi bili del družine z Rusi in Belorusi. Učenci ovrednotijo pomen jezika za razvoj nekega naroda in države.

Vir 1: Rusko-švedska vojna

Eno od prelomnic v novem veku predstavlja bitka pri Poltavi, ki se je odvila leta 1709. Tedaj je vladal ruski car Peter Veliki, ki mu je uspelo z vojnami osvojiti ozemlja med Baltskim in Črnim morjem. Takrat je na delu današnje Ukrajine obstajala avtonomna ukrajinska kozaška državna tvorba, na čelu katere je bil hetman Ivan Mazepa (vrhovni vojaški in civilni poglavar). Ta je v času rusko-švedske vojne zaprosil za pomoč švedskega kralja Karla XII. Od sodelovanja si je obetal večjo stopnjo samostojnosti kozaške državne tvorbe. V bitki pri Poltavi so bili Švedski in kozaki pod vodstvom Mazepe poraženi. V tem času se je že izoblikovala teza o tem, da so Rusi in Ukrajinci *bratje in del iste družine*. Oba naroda sta, z izjemo Ukrajincev, živečih v Galiciji (Habsburška monarhija), v času ruskega carstva in pozneje Sovjetske zveze skupaj preživela daljše časovno obdobje. Bitka pri Poltavi in tedanje obdobje se kljub časovni oddaljenosti tudi v 20. in 21. stoletju občasno pojavi v medijih in govorih voditeljev. Hetman Mazepe ima danes v Ukrajini splošno sprejet status državnika, ki se je boril proti ruski oblasti in je želel ustanoviti samostojno ukrajinsko državo. Ukrajinska historiografija je proti njemu uperila tudi nekatere kritike, saj naj bi po določenih interpretacijah dogajanja deloval v interesu elit in ne običajnega prebivalstva. Njegova podoba krasi bankovec v vrednosti 10 ukrajinskih hriven. V Rusiji nanj gledajo drugače. Ruska pravoslavna cerkev ga je izobčila, po njem pa obstaja izraz *Mazepinci*, ki označuje stereotipnega *izdajalskega* Ukrajince. Leta 1954, ob tristoletnici »ponovne združitve Ukrajine z Rusijo« (tako je sovjetski režim gledal na dogovor iz leta 1654), je bila objavljena teza, ki je Mazepo označila za *izdajalca* in *lutko jezuitov*, ki bi naj poskušal s pomočjo švedskih in poljskih osvajalcev ločiti Ukrajince od Rusov. Ukrajinski predsednik Volodimir Zelenski je 18. avgusta 2022 izdal ukaz, po katerem bo nova bojna ladja ukrajinske mornarice, korveta razreda Ada, poimenovana po hetmanu Ivanu Mazepi (Kappeler, 2017; Ukaz prezidenta Ukrajiny №586/2022).

Primerjava odnosov med narodom kot med *velikim* in *malim bratom* sicer izvira iz časa 17. in 18. stoletja, ko se je Ukrajince označevalo za *Maloruse*, območje Ukrajine pa kot *Malo Rusijo*. Z *Veliko Rusijo* se je označevalo bolj oddaljene predele, torej današnjo Rusijo. Sredi 19. stoletja je ruski imperij temeljil na skupnosti, zvezi *Velikih Rusov* (Rusov), *Malih Rusov* (Ukrajincev) in Belorusov. Bili bi naj člani skupne *družine*. Odhod enega

Foto 1: Vojaški muzej v Kiivu. Zbirka predmetov z vzhodnega bojišča.

(Avtor: Klemen Pucko, avgust 2019.)

izmed *bratov iz družine* bi potemtakem pomenil grožnjo samemu obstoju naroda oziroma družine, v tem primeru seveda ruskega. Ideja o *bratstvu narodov* je bila odmevna v času Sovjetske zveze. Takrat so Rusi prevzeli vlogo *starejšega brata*. Tudi v času po razpadu Sovjetske zveze so se predvsem v Rusiji v govorih politikov opazili namigi na mirno sobivanje v tem času. Leta 2000 so se ob 55. letnici zmage v drugi svetovni vojni zbrali voditelji Rusije, Belorusije in Ukrajine. Odprli so Kapelo enotnosti, ki jo je blagoslovil moskovski patriarh (Kappeler, 2017).

Ukrajinski jezik in narod sta bila v zadnjih stoletjih večkrat podvržena različnim oblikam raznarodovanja. O tem se je pisalo tudi sredi prve svetovne vojne, ko je leta 1915 Stefan Rudnitsky z Univerze v Lvivu izdal knjižico o Ukrajincih in Ukrajini. Leta 1680 je bila v času Ruskega carstva prepovedana uporaba ukrajiniščine v cerkveni literaturi. Leta 1720 je prišlo do zaprtja ukrajinskih šol in prepovedi tiska knjig v ukrajiniščini. Eno od prelomnic v razvoju nacionalnega gibanja je predstavljalo življenje dela Ukrajincev pod Habsburško monarhijo. Tedaj je Rudnitsky zapisal, da bodo Ukrajinci edini evropski narod, ki bo imel od poraza in izčrpanja Rusije v času prve svetovne vojne korist. Edino možnost razvoja Ukrajincev kot naroda je videl zunaj struktur ruske države (Rudnitsky, 1915).

Med letoma 1914 in 1916 je bil tisk ukrajinskih besedil v Ruskem carstvu prepovedan. Aprila 1923 je na partijskem kongresu padla odločitev o vpeljavi politike *korenizacije*, v okviru katere se je poudarjal pomen ekonomskega razvoja neruskih perifernih območij in razvoj lokalnih kultur. Politika *korenizacije* je omogočila, da je znotraj Ukrajine prišlo do razcveta na področju kulture in jezika (*ukrajinizacije*). Glavno orodje te politike je bil šolski sistem. Skozi njega so povečali pismenost in širili socialistične ideje.

Leta 1933 je bilo v ukrajinsko govorečih šolah 88 % vseh šoloobveznih otrok v Ukrajini. Ukrajinci so tedaj predstavljali 80 % prebivalstva, kar je v praksi pomenilo, da je tudi del ruskih in judovskih otrok obiskoval ukrajinske osnovne šole. Leta 1926 je bilo 32 % časopisov izdanih v ukrajiniščini, leta 1932 pa 92 %. Takšno politiko je sprva podpiral tudi sam Stalin, vendar pa je kljub temu menil, da so Rusi in Ukrajinci en in isti narod. Na prehodu iz dvajsetih v trideseta leta 20. stoletja je prišlo do odločitve, da bo preživetje režima odvisno od podpore s strani največje etnične skupine – Rusov. Ukrajinske ambicije po povsem samostojni kulturi so bile tako pod drobnogledom partije. Leta 1933 je prišlo do odredbe o *»končanju politike ukrajinizacije«*. Temu so sledile čistke večjega dela ukrajinskih pesnikov, pisateljev in umetnikov tedanjega časa. Za to izgubljeno generacijo se je uveljavil izraz *»usmrčena renesansa«*. Od tedaj naprej je bila v Sovjetski zvezi na vseh področjih vidna rusifikacija. Leta 1974 je Centralni komite Komunistične partije Sovjetske zveze v resoluciji razglasil ustanovitve *»nove zgodovinske skupnosti – Sovjetskega naroda«*. V ospredju te skupnosti je bil ruski jezik. Leta 1978 je Centralni komite izdal resolucijo, v kateri so predlagali ukrepe za izboljšanje možnosti študija in poučevanja ruščine v zveznih republikah. Leta 1989 je Centralni komite izdal še resolucijo, namen katere je bil *»utrditev ruščine kot nacionalnega jezika«* (A short guide to the linguicide of the Ukrainian language, 2017; Kappeler, 2017; Plochy, 2021).

Foto 2: Muzej žrtvam holodomora v Kiivu.
(Avtor: Klemen Pucko, avgust 2019.)

Vir 2: Jezikovna (ne)enakost

O statusu ukrajinskega jezika v tem obdobju nam priča dejstvo, da so bili Ukrajinci na Prvem vseslovanskem arheološkem kongresu, ki je potekal septembra 1965 v Varšavi,

edini, ki predavanj niso izvedli v svojem maternem jeziku, ampak v ruščini. O tem so tedaj pisali časopisi in revije, ki jih je izdajala na Poljskem in Češkoslovaškem živeča ukrajinska diaspora. Ukrajinci so tedaj predstavljali 17 % prebivalstva Sovjetske zveze, le 4,3 % vse relevantne literature pa je bilo izdane v ukrajiniščini. V množičnih medijih je prevladovala ruščina, mediji v ukrajiniščini pa so pokrivali predvsem manjše in nezanimive teme. To je pripeljalo do tega, da se je dostopnost do ukrajinske pisane besede še zmanjšala, kar pa je pogosto privedlo do zaprtja ukrajinskih založb. Množični mediji so propagirali partijske mite, socialistično vizijo, sovjetski način življenja in sovjetski patriotizem. To je vplivalo na nacionalno zavest Ukrajincev. Vodstvo komunistične partije je prek medijev izvajalo politiko rusifikacije in nadziralo širjenje informacij v Ukrajinski sovjetski socialistični republiki (Kindrachuk, 2019).

Do uresničitve enega od ciljev ukrajinskega nacionalnega gibanja – to je bilo združitve vseh območij, poseljenih z Ukrajinci, je prišlo v času Sovjetske zveze. Medvojno ukrajinsko nacionalno gibanje si je želelo samostojno in zahodno usmerjeno državo. Ukrajina je bila v času Sovjetske zveze povečana ukrajinska sovjetska socialistična republika, ki je vključevala ne le osrednja in vzhodna ukrajinska ozemlja, temveč tudi karpatsko Ukrajino, severno Bukovino, dele Besarabije, bivšo vzhodno Galicijo in po letu 1954 tudi Krimski polotok. Med drugo svetovno vojno so bila ta območja močno uničena, življenje je izgubilo več kot 5 milijonov prebivalcev. Judovska skupnost je bila v holokavstu zdesetkana. Po vojni je prišlo do obnove, industrializacije in na zahodu Ukrajine tudi ‚menjave‘ prebivalstva med Poljaki in Ukrajinci. Na verskem področju je bila Cerkev pod udarom, toda po letu 1991 je bilo versko življenje hitro obnovljeno. Po Stalinovi smrti je bilo v komunističnem aparatu precej Ukrajincev, vendar so ti za vzpon po družbeni lestvici, tudi znotraj partije, morali govoriti ruščino (Jobst, 2015).

Jezikovno vprašanje se pojavlja tudi danes. Danes veliko prebivalcev Ukrajine govori tako rusko kot ukrajinsko, tudi zaradi rusifikacijskih politik in migracijskih tokov, ki so se dogajali v preteklosti. Del Ukrajincev je bil v času skupnega sobivanja delno ali popolnoma rusificiran. Ta proces se je pospešil v tridesetih letih 20. stoletja. Zgodila se je industrializacija, priseljevanje in poroke med pripadniki obeh narodov. Tedaj je prišlo tudi do načrtnega genocida nad Ukrajinci – *holodoroma* (prevod: pomor za lakoto). V letih 1932 in 1933 je zaradi lakote umrlo okoli 5 milijonov Ukrajincev. Da gre za klasičen primer sovjetskega genocida, je leta 1953 povedal tudi Raphael Lemkin, ki je skoval izraz genocid in začel s pobudo za izdajo *Konvencije o genocidu*. Po njegovih besedah je bil holodomor eden od načinov sovjetske rusifikacije, katerega cilj je bil uničenje ukrajinskega naroda. O holodomoru se v času Sovjetske zveze ni dosti govorilo. Podobno je bilo tudi v zahodnih državah, kjer so nekateri zgodovinarji trdili, da sta bila glavna krivca za veliko lakoto kolektivizacija in izpad pridelka. Po njihovem pri tem ni šlo za namerno, proti Ukrajincem usmerjeno politiko sovjetskih oblasti. Spomin na žrtve holodomora je danes močno vtisnjen v identiteto ukrajinskega naroda. Leta 2006 je ukrajinski parlament holodomor razglasil za genocid, zanikanje le-tega pa za kaznivo dejanje. Da se pogledi na lakoto razlikujejo, je pokazal dogodek iz leta 2008, ko je ukrajinski predsednik Viktor Juščenko povabil ruskega predsednika Dmitrija Medvedjeva na slovesnost v spomin na žrtve holodomora. Ta mu je v pismu odgovoril, da so bila v času lakote prizadeta tudi območja, poseljena z Rusi, za nabavo žita pa bi naj bili odgovorni tudi ukrajinski

Foto 3: 'Nebeških sto' – ljudje, ki so izgubili življenje med evromajdansko revolucijo. (Avtor: Klemen Pucko, avgust 2019.)

uradniki. Pojava lakote ni zanikal, nasprotoval pa je tezi, da je šlo za načrtno ustvarjeno lakoto, katere namen bi bil uničenje katerega izmed narodov v Sovjetski zvezi. Ukrajinska interpretacija dogajanja naj bi po njegovem poskušala vnesti *razkol* med narodom, ki naj bi ju povezovale stoletne zgodovinske, kulturne in duhovne vezi (Kappeler, 2017; We were killed because we are Ukrainians – Holodomor Victims Memorial, zloženska).

Vir 3: Medsosedski odnosi

Niti politične napetosti med Rusijo in Ukrajino med letoma 2008 in 2011 niso zmanjšale pozitivne ocene odnosov med narodom in državama. Do opaznega padca je prišlo v letih 2014 in 2015, po začetku vojne v Donbasu in okupaciji Krima. Pri medsebojnih ocenah so bile opazne razlike med predeli Ukrajine, saj so prebivalci jugovzhodnih predelov države odnose označevali bolj pozitivno kot prebivalci na zahodu države. Če se vrnemo na jezikovno vprašanje, moramo omeniti podatke iz leta 2011, ki so kazali, da je ukrajiniščino doma uporabljalo 43 % prebivalcev, ruščino 39 %, 17 % pa je uporabljalo oba jezika. Analiza predvajanih vsebin na največjih osmih televizijskih kanalih je pokazala, da je bilo v najbolj gledanem času le 22 % vsebin v ukrajiniščini. Samo 30 % vsebin v časopisih je bilo v ukrajiniščini. Nove ukrajinske oblasti so leta 2014 razveljavile Janukovičev jezikovni zakon, sprejet pred parlamentarnimi volitvami leta 2012. Menile so, da je pozitivna diskriminacija ukrajiniščine nujna za preprečitev njenega zatona. Začasni ukrajinski predsednik Oleksander Turčinov je na zakon vložil veto, toda škoda je že bila narejena, saj je ruska propaganda to namero označila za *pregon ruščine*, kljub temu da zakon nikakor ne bi pomenil izginotja ruščine, temveč le izgubo njenega monopola. Ironija je, da je ravno Rusija z vojno leta 2014, še bolj pa leta 2022, zagnala kolesje *ukrajinizacije* jugovzhoda države. Ofenziva leta 2022 je udarila na območjih blizu ruske meje, kjer je prevladovala ruščina in kjer je bil vpliv Rusije večji. Eno takih mest je Harkiv, ki je bil glavno mesto Ukrajinske socialistične sovjetske republike do leta 1934. Že omenjena politika ukrajinizacije tam ni dosegla svojega učinka. Med letoma 1927 in 1939 se je delež tistih, ki so za materni jezik v mestu označili ukrajiniščino, povečal z 24 % na 32 %. Odstotek tistih, ki so za materni jezik označili ruščino, je ostal približno enak, okoli 64 %. V tem obdobju se je število prebivalcev podvojilo, z 400.000 na 800.000, delež Ukrajincev pa je narasel z 39 % na 49 %. Neuspeh ukrajinizacije na industrijskem vzhodu in jugu države v tedanjem času je imel daljnosežne posledice za ukrajinsko družbo, saj je število rusko govorečih Ukrajincev naraščalo. Stvari so šle tako daleč, da je prišlo do pojava *lingua franca*, imenovanega *suržik*, ki je bil mešanica ukrajiniščine in ruščine. Najnovejše ankete iz marca 2022 kažejo, da se je delež tistih, ki podpirajo status ukrajiniščine kot edinega uradnega jezika v državi, povečal. Med letoma 2012 in 2022 je z 57 % na 76 % naraslo tudi število tistih, ki navajajo ukrajiniščino kot materni jezik. Delež tistih, ki kot materni jezik navajajo ruščino, je po anketah upadel z 42 % na 20 %. Pri tem trendu je treba opozoriti, da se je povečalo število tistih, ki navajajo, da uporabljajo tako ruščino kot ukrajiniščino – s 15 % leta 2012 na 32 % leta 2022. Danes zaradi tega nekateri napovedujejo, da bo po koncu vojne uporaba ukrajiniščine narasla na vseh območjih države (Kappeler, 2017; Wilson 2014; Shandra, 2022; Plokyh, 2021).

Foto 4: Trg Majdan, središče prestolnice Kiiv. (Avtor: Klemen Pucko, avgust 2019.)

Aktivnosti za učence:

Vir 1 – Učenci s pomočjo učbenika in dodatne literature analizirajo nastanek Ruskega carstva in položaje različnih družbenih skupin. Ob tem so pozorni na različne zgodovinske interpretacije pomembnih dogodkov (na primer bitka pri Poltavi).

Vir 2 – Učenci analizirajo položaj ukrajinskega jezika, ki je bil v zadnjih stoletjih pogosto podrejen ruskemu. Ob tem najdejo podobne primere jezikovne podrejenosti drugod po Evropi (na primer dominacija nemščine znotraj habsburške monarhije nad slovanskimi jeziki). Pojavi se lahko vprašanje o tem, ali v večnacionalnih državnih tvorbah res praviloma prevladajo jeziki najbolj številčne narodnostne skupnosti.

Vir 3 – Učenci razpravljajo o tem, do kolikšne mere odločitve politikov vplivajo na odnose med sosednjimi narodi. Kot vidimo na primeru rezultatov anket, kljub političnim napetostim do leta 2014 večina Ukrajincev odnosov z Rusi ni označevala za slabe. Do padca je prišlo po letu 2014, ko je prišlo do ruske invazije. Ob tem se navežejo na druge mejne spore in poskušajo strniti svoja mnenja.

DIDAKTIČNA IDEJA 3: VRAČANJE V ‚STARE ČASE‘

Vir 1: *Vračanje v ‚stare čase‘*

V Rusiji je po začetku nove ofenzive leta 2022, ki jo sicer v Rusiji imenujejo ‚posebna vojaška operacija‘, opaziti večjo stopnjo represije in omejevanje svobode izražanja. Med drugim je bil marca 2022 sprejet nov zakon, katerega namen je preprečevanje namernega širjenja ‚lažnih informacij‘ o ruski vojski, za katero je zagrožena zaporna kazen do 15 let. Zaradi tega so bile številne tuje medijske hiše prisiljene začasno ustaviti poročanje iz Rusije (J. R., 2022).

Ruske oblasti so ob tem svojemu prebivalstvu preprečile dostop do številnih tujih spletnih strani, ki bi naj širile ‚dezinformacije‘. Med temi so tudi novinarske strani, kot so BBC Russia, Meduza in Radio Liberty. Bela hiša je omejitve dostopa do teh strani in tudi Facebooka označila za zaskrbljujoče, saj se s tem ruskemu prebivalstvu onemogoča dostop do drugih informacij (Darcy, 2022).

Putin je sredi marca 2022 imel tudi govor, v katerem je drugače misleče prebivalce označil za ‚izmečke‘ in ‚izdajalce‘, ki jih bo Rusija ‚izpljunila‘. Mnogi zahodni opazovalci zato menijo, da gre za neposredno sporočilo zahodno usmerjenemu delu ruskega prebivalstva, Putin pa bi naj zaradi težav v vojni začel iskati grešnega kozla (Dewan, 2022).

Evropska unija je 2. marca 2022 prepovedala oddajanje ruskim državnim medijem RT in Sputnik, dokler se ruska agresija v Ukrajini ne bo končala. Poleg tega so kot razlog za prepoved oddajanja navedli tudi dejstvo, da RT in Sputnik izvajata kampanje dezinformiranja in manipuliranja z informacijami, ki so usmerjene proti EU in njenim državam članicam. Ta dva medija naj bi bistveno pripomogla k omogočanju vojaške agresije v Ukrajini ter destabilizaciji sosednjih držav (Uredba Sveta EU 2022/350, 2022; Omejevalni ukrepi EU proti Rusiji v zvezi z Ukrajino (od leta 2014), 2022).

Aktivnosti za učence:

- Iz vira *Vračanje v ‚stare čase‘* lahko preberemo, da se je v Rusiji začela izvajati cenzura. Kaj to pomeni za medijske hiše v Rusiji in prebivalce Rusije?
- Na kakšen režim spominja cenzura medijskega poročanja? Vidite kakšne povezave s političnimi sistemi, ki so uvajali cenzuro v preteklosti, in zapišite s katerimi?

KOMENTAR: Pojavljajo se vzporednice z obdobjem stalinističnega terorja, ko je prišlo do množičnih čistk političnih nasprotnikov. Sovjetska zveza je imela vse do padca komunizma tudi delovna taborišča (gulage), v katerih so bili politični nasprotniki.

- Učenci ovrednotijo pomen neodvisnega novinarstva in svobode govora ter nevarnosti, ki pretijo državi, ko se to dvoje začne krhati. Ob tem se debata naveže še na dejstvo, da je EU z Uredbo Sveta EU 2022/350 prepovedala oddajanje ruskima državnima medijema znotraj držav EU. Vprašamo se, kje se konča meja med svobodo govora in medijev, saj kot vidimo, vojna poseže v to, EU pa s to prepovedjo na neki način deluje proti svojim lastnim načelom.

DIDAKTIČNA IDEJA 4: ARETACIJA

Učenci preberejo vira v nadaljevanju.

Vir 1: Aretacija

Ob novici o najnovejši aretaciji nismo nikoli vprašali: »Zaradi česa pa je bil aretiran?«, vendar smo bili izjema. Večina ljudi, norih od strahu, si je to vprašanje zastavljala samo zato, da bi jim ostalo kaj upanja; če so druge aretirali iz nekega razloga, potem njih ne bodo, saj niso naredili nič narobe. Tekmovali so med seboj, kdo si bo izmislil najboljši razlog za vsako aretacijo: »No, ja, saj je res tihotapila, veste« »Ta je pa šel res zelo daleč« ali pa: »To smo vsi pričakovali, ker je res grozen človek«, »Od vedno se mi je zdelo, da je na njem nekaj čudnega,« »Ta ni eden izmed nas... «

Zato smo si prepovedali vprašanje: »Zaradi česa pa je bil aretiran?« »Zaradi česa?« je Ahmatova ogorčeno vzključila vsakokrat, ko je kdo iz našega kroga, ki ga je okužilo prevladujoče razpoloženje, zastavil to vprašanje.

»Kako to misliš zaradi česa? Skrajni čas je že, da dojameš, da ljudi aretirajo za nič!«

Vir 2: Veliki teror in njegove posledice

To je bil čas, ko so se samo mrtvi lahko smejali, odrešeni svojega boja, in znamenje, duša Leningrada, je viselo pred zaporniško hišo; in vsi polki obsojenih, zgneteni na železniških postajah, so se zdrznili ob žvižgu lokomotive, Njeno breme pa je šlo: »Proč, izobčenci!« Zvezda smrti je stala nad nami. in Rusija, nekriva, ljubljena, skrušena pod hreščanjem okrvavljenih škornjev, pod kolesi Črnih Marij.

Aktivnosti za učence:

- Učenci preberejo oba odlomka iz knjige *Gulag*. Učitelj pokaže videogradivo ali zemljevid gulagov v Sovjetski zvezi. Vprašanje je – kaj se iz odlomkov lahko razbere glede totalitarnega kršenja človekovih pravic.

NADEŽDA MANDELŠTAM,
Brez upa upati.

(Odlomek iz knjige *Gulag* avtorice Anne Applebaum, str. 177.)

ANA AHMATOVA, Rekviem
1935–1940.

(Odlomek iz knjige *Gulag* avtorice Anne Applebaum, str. 146.)

Podvprašanja za usmerjanje učencev:

- So bili aretiranci v tedanjem času deležni pravične obravnave? Kakšne pravice ima danes oseba, ki je aretirana?
- Ovrednotite pomen spomina na žrtve sistema taborišč v Sovjetski zvezi – gulagov.
- Je bil tudi kje v naši bližini v času po drugi svetovni vojni prisoten sistem taborišč? Kje, kdaj, zakaj? (Albanija, Jugoslavija – Goli otok).
- Ali tudi danes obstajajo države z zapori za politične nasprotnike?
- So bili gulagi locirani na poseljenem ali neposeljenem prostoru?

KOMENTAR: Omenimo lahko še, da so zaporniki s prisilnim delom včasih celo vplivali na ustanovitev nekega mesta – primer Norilska, ki je danes pomembno industrijsko središče in najbolj severno ležeče stalno poseljeno mesto na svetu. Taborišča so bila pogosto locirana ob najdiščih rud, v oddaljenih predelih, stran od oči večine prebivalstva.

Odgovori se gibljejo v smeri, da aretiranci v času Sovjetske zveze, podobno kot v drugih totalitarnih režimih, niso bili krivi. Krivi so bili, ker so bili v luči oblasti sumljivi ali škodljivi za nevarne. Iz tega nato sledi razprava o tem, koliko ljudi je bilo v času Sovjetske zveze zaprtih v gulagih, koliko jih je umrlo, kje so bili gulagi locirani. Ob tem se potegnejo vzporednice tudi z drugimi režimi, kjer so bile kršene človekove pravice. Učencem se pokaže tudi zgodovina taborišč v času Sovjetske zveze. Ta so obstajala vse do razpada države, v tem času pa je bilo več obdobj, ko se je število žrtev povečalo. Omeni se obdobje kolektivizacije, terorja v letih 1937–1938 (veliki teror), bila pa so tudi obdobja med drugo svetovno vojno in po njej.

Učenci sklepajo o življenju v taboriščih, kako se je v njih živelo in kako so se zaprti počutili. Ob tem lahko pogovor nanese še v smer, da je del prebivalstva za taborišča celo vedel in da se je vzpostavil sistem, ko je del države bil v vlogi taboriščnikov, del pa je gulage pazil. Z učenci se pogovori o tem, kako se to dotika današnje situacije.

Podatki kažejo, da tudi danes v Rusiji obstajajo zaporniške kolonije, lahko bi jim rekli *„novodobni gulagi“*, v katerih poskušajo zlomiti zapornike. Verjetno najbolj znani novodobni zapornik je Aleksej Navalni, ki je znani ruski disident in je pristal v zaporu (Rezolucija Evropskega parlamenta z dne 29. aprila 2021 o Rusiji, primeru Alekseja Navalnega, kopičenju vojske na meji z Ukrajino ter ruskih napadih v Češki republiki, 2021).

KOMENTAR: Učenci spoznajo, da se lahko kršitve človekovih pravic dogajajo tudi danes. Cilj bi bil aktualizacija dogajanja in spoznavanje zgodovinskih dejstev o sistemu gulagov, v katerem je v času Sovjetske zveze življenje izgubilo na milijone ljudi. Ob aktivnosti glede medijske svobode bi se lahko s strani učencev pojavil tudi komentar o tem, da je tudi Ukrajina v času vojne leta 2022 blokirala dostop do določenih spletnih strani. Ob tem jim povemo, da se v vojnem času ob uveljavitvi izrednih razmer take stvari znajo zgoditi. Ukrajina je bila napadena, v današnjem sodobnem svetu pa vojskovanje ne poteka le fizično, ampak se je bojišče preselilo tudi na splet in med komunikacijska orodja.

Navezava na učne načrte

Učenci in učenke bodo ob obravnavi vojne v Ukrajini dosegli naslednje učne cilje na področju spretnosti in veščin:

- razvili sposobnosti časovnih in prostorskih predstav;
- razvili spretnosti zbiranja in izbiranja, analize, sinteze, kritične presoje vrednosti in uporabnosti informacij in zgodovinskih virov;
- oblikovali samostojne sklepe in mnenja o zgodovinskih dogodkih, pojavih in procesih, stališča do njih in njihove interpretacije (Učni načrt za osnovno šolo, 2011, str. 5; Učni načrt za gimnazijo, 2008, str. 8).

Učni cilji na področju razvijanja odnosov, ravnanja, naravnosti in stališč pa so, da bodo učenci učenke:

- ocenili pomen ohranjanja slovenske, evropske in svetovne kulturne dediščine;
- prek izbranih primerov iz zgodovine razvili poglede na svet, ki spoštuje človekove pravice, enakost in demokracijo ter demokratično in odgovorno državljanstvo;
- obsodili zločine proti človeštvu, genocide, holokavst in druge oblike množičnega kršenja človekovih pravic;
- razvili sposobnost za razumevanje in spoštovanje različnosti in drugačnosti ver, kultur in skupnosti;
- razvili pozitiven odnos do raznolikosti, večkulturnosti in drugačnih družbenih modelov (Učni načrt za osnovno šolo, 2011, str. 6; Učni načrt za gimnazijo, 2008, str. 9).

Tematika se lahko obravnava v okviru obvezne teme *Politične značilnosti 20. stoletja* ali izbirne teme *Vojne v 20. in 21. stoletju* pri pouku zgodovine 9. razredu osnovne šole in v okviru obvezne teme *Sodelovanje in konflikti v 20. stoletju* pri pouku zgodovine v gimnaziji ali v okviru drugih učnih ur in aktivnosti z aktualizacijo dogajanja (Učni načrt za osnovno šolo, 2011, str. 22–23, 25–26; Učni načrt za gimnazijo, 2008, str. 38–39).

SKLEP

Avtor upa, da bo morije v Ukrajini čim prej konec. Vojna je v prvi vrsti posegla v življenje ukrajinskih civilistov, ki močno trpijo, številni pa ob raketnih napadih tudi umirajo. O tej vojni je bilo napisanega že veliko, znotraj Evropske unije in zveze Nato, katerih članica je Slovenija, pa potekajo številne aktivnosti, ki bodo vplivale na našo skupno prihodnost. Ta vojna je odprla številna vprašanja, o demokraciji, medijski svobodi, vplivu zgodovine, nacionalizmu, samoodločbi narodov in svetovnem geopolitičnem dogajanju.

VIRI IN LITERATURA

- Abandoned mines in the Russian proxy Donbas 'republics' threaten environmental disaster* (2022). Pridobljeno s <https://khp.org/en/1605401175>.
- Allegations of genocide under the convention on the prevention and punishment of the crime of genocide (Ukraine v. Russian federation)* (2022). Pridobljeno s <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220316-ORD-01-00-EN.pdf>.
- A short guide to the linguisticide of the Ukrainian language* (2017). Pridobljeno s https://euromaidanpress.com/2017/02/22/a-short-guide-to-the-linguicide-of-the-ukrainian-language-infographics/?__cf_chl_tk=7LyXleOERZJzbTJyHWpvIjUNhU81ptZS7tbLij3SpN8-1653210861-0-gaNycGzNCWU.
- Bukkvoll, T. (2016). *Russian Special Operations Forces in Crimea and Donbas*. Pridobljeno s <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2917&context=parameters>.
- Conflict-related civilian casualties in Ukraine* (2022). Pridobljeno s https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-02/Conflict-related%20civilian%20casualties%20as%20of%2031%20December%202021%20%28rev%2027%20January%202022%29%20corr%20EN_0.pdf.
- Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO* (2022). Pridobljeno s <https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco>.
- Darcy, O. (2022). *CNN, BBC, and others suspend broadcasting from Russia after Putin signs law limiting press*. Pridobljeno s <https://edition.cnn.com/2022/03/04/media/bbc-cnn-russia-putin-media-law/index.html>.
- Disinformation About Russia's invasion of Ukraine—Debunking Seven Myths spread by Russia* (2022). Pridobljeno s https://www.eeas.europa.eu/delegations/china/disinformation-about-russias-invasion-ukraine-debunking-seven-myths-spread-russia_en?s=166.
- Dewan, A. (2022). *Putin's chilling warning to Russian 'traitors' and 'scum' is a sign things aren't going to plan*. Pridobljeno s <https://edition.cnn.com/2022/03/17/europe/putin-speech-russia-ukraine-conflict-intl-cmd/index.html>.
- Fact vs. Fiction: Russian Disinformation on Ukraine* (2022). Pridobljeno s <https://cl.usembassy.gov/fact-vs-fiction-russian-disinformation-on-ukraine/>.
- Global Energy Observatory* (2018). Google, KTH Royal Institute of Technology in Stockholm, Enipedia, World Resources Institute. Global Power Plant Database. Published on Resource Watch and Google Earth Engine. Pridobljeno s <http://resourcewatch.org/> in <https://earthengine.google.com/>.
- Jobst S. K. (2015). *Geschichte der Ukraine*. Stuttgart: Reclam, Philipp, jun. GmbH, Verlag.
- J. R. (2022). *Tudi RTV Slovenija začasno prekinja poročanje iz Rusije*. Pridobljeno s <https://www.rtvlo.si/svet/evropa/tudi-rtv-slovenija-zacasno-prekinja-porocanje-iz-rusije/614638>.
- Kappeler, A. (2017). *Ungleiche Brüder: Russen und Ukrainer vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. München: Verlag C.H.Beck Ohg.
- Kappeler, A. (2019). *Kleine Geschichte der Ukraine*. München: Verlag C.H.Beck Ohg.
- Key Q&A on Russia's Agression* (2022). Pridobljeno s <https://mfa.gov.ua/en/key-questions-answers-on-russias-agression>.
- Kindrachuk, N. (2019). The Oppression of Ukrainian National Identity by the Soviet Mass Media: Political and Ideological Censorship 60's and 70's of the Twentieth Century. *Historia I Polityka*, 28 (35), str. 103–110. Pridobljeno s <https://doi.org/10.12775/HiP.2019.018>.
- Matychak, T. (2019). *Europe's Donbas: How Western Capital Industrialized Eastern Ukraine*. Pridobljeno s <https://ukraineworld.org/articles/ukraine-explained/europes-donbas-how-western-capital-industrialized-eastern-ukraine>.
- Omejevalni ukrepi EU proti Rusiji v zvezi z Ukrajino (od leta 2014)* (2022). Pridobljeno s <https://www.consilium.europa.eu/sl/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/>.
- Plokh, S. (2021). *The Gates of Europe – A History of Ukraine*. New York: Basic Books.
- Portnov, A. (2016). *How 'eastern Ukraine' was lost*. Pridobljeno s <https://www.opendemocracy.net/en/odr/how-eastern-ukraine-was-lost/>.
- Poziv direktorja SCNR slovenski javnosti in akademski sferi glede vojne v Ukrajini* (2022). Pridobljeno s <https://www.scnr.si/poziv-direktorja-scnr-slovenski-javnosti-in-akademski-sferi-glede-vojne-v-ukrajini.html>.

- Program osnovna šola. Zgodovina (2011). Učni načrt.* Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_zgodovina.pdf.
- Prokaza, D. (2019). *Ukraine's economic losses due to Russian occupation of Donbas.* Pridobljeno s <https://euromaidanpress.com/2019/05/03/what-damage-russian-occupation-of-donbas-caused-to-ukrainian-economy/>.
- Resolucija Evropskega parlamenta z dne 29. aprila 2021 o Rusiji, primeru Alekseja Navalnega, kopičenju vojske na meji z Ukrajino ter ruskih napadih v Češki republiki (2021).* Pridobljeno s https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0159_SL.html.
- Rudnitsky, S. (1915). *The Ukraine and The Ukrainians.* Priobljeno s <https://cudl.colorado.edu/MediaManager/srvr?mediafile=MISC/UCBOULDERCB1-58-NA/1508/i73575537.pdf>.
- Schulz, K. J., Briskey, J. A. (2005). *Major mineral deposits of the world: Open-File Report 2005–1294.* U.S. Geological Survey, Reston, Virginia. Pridobljeno s <https://mrdata.usgs.gov/major-deposits/>.
- Shandra, A. (2022). *Support for Ukrainian as sole state language jumps amid Russia's war – poll.* Pridobljeno s <https://euromaidanpress.com/2022/03/29/absolute-majority-supports-ukrainian-being-the-only-state-language-in-ukraine-poll/>.
- The Russian Federation's Ongoing Aggression Against Ukraine (2022).* Pridobljeno s <https://ge.usembassy.gov/the-russian-federations-ongoing-aggression-against-ukraine-2/>.
- Učni načrt. Gimnazija. Zgodovina (2008). Splošna gimnazija. Obvezni predmet.* Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno s http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2018/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_zgodovina_280_ur_gimn.pdf.
- Ukaz prezydenta Ukrainy №586/2022 (2022). Pridobljeno s <https://www.president.gov.ua/documents/5862022-43657>.
- Ukraine Refugee Situation (2022).* Pridobljeno s <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location?secret=unhcrrestricted>.
- UNESCO World Heritage Sites in Ukraine (2022).* Pridobljeno s <https://ukraine.ua/visit/world-heritage-sites-in-ukraine/>.
- Univerza v Mariboru podpira Ukrajino (2022).* Pridobljeno s <https://www.um.si/objava/univerza-v-mariboru-podpira-ukrajino/>.
- Uredba Sveta EU 2022/350 (2022).* Pridobljeno s <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2022:065:FULL&from=SL>.
- Walker, N. (2022). *Ukraine crisis. A timeline (2014–present).* Pridobljeno s <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9476/CBP-9476.pdf>.
- Wilson, A. (2014). *Ukraine Crisis. What It Means for the West.* New Haven and London: Yale University Press.
- Wojnowski, Z. (2014). *Whose Crimea is it anyway?* Pridobljeno s <https://www.opendemocracy.net/en/odr/whose-crimea-is-it-anyway-soviet-khrushchev-history/>.
- World Bank, Population, Total (2020).* Pridobljeno s https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?most_recent_value_desc=true.